

Heydər Əliyevin tarixi obrazı ədəbiyyat kontekstində

Tehran Əlişanoğlu

AMEA-nın müxbir üzvü

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

E-mail: tehran2006@yandex.ru

Annotasiya. Məqalədə Ulu öndər Heydər Əliyevin tarixi obrazı ədəbiyyat materialları əsasında, zaman və müasirlik işığında izlənilir, tarixi şəxsiyyətin ədəbiyyatdan görünən portret cizgilərinə nəzər salınır. Heydər Əliyev bu gün də bizim müasirimizdir. Ulu Öndərin sözü, işi, ideya və əməlləri gündəlik həyatımızın tərcümanıdır; həyatımızı, yaşam tərzimizi təyin edir, yol göstərir, təmin edir. Biz bu adla sabahlarımızı açır, milli dünənimize önəm verir, gələcəyimizi müəyyən edirik. Heydər Əliyev müasir Azərbaycançılıq, müstəqil Azərbaycan ideologiyasının yaradıcısı, əməlpərvər ideoloqdur. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı geniş şəkildə Azərbaycan Konstitusiyasında əksini tapmış bu əqidənin işığında özünü tanıyır, dərk edir, yaşayır və fəaliyyət göstərir.

XX əsr Azərbaycan tarixinin ən parlaq, sürəkli, möhtəşəm səhifələri Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Bu gün də məlumdur ki, 1970-1980-ci illər ədəbiyyatında milli keçmişə və tarixi həqiqətə marağın artması, nəhəng tarixi şəxsiyyətlərin parlaq obrazlarının yaradılması da tarixi zərurətin, həmin dövrdə məhz Ulu Öndərin düşünülmüş şəkildə həyata keçirdiyi ədəbi-mədəni siyasətin, təmin etdiyi yaradıcılıq atmosferinin nəticəsində olmuşdur. Bir zamanlar tarixi dəyərini verdiyi, layiqincə qiymətləndirdiyi və geniş tanıtmağa nail olduğu nəhəng tarixi simalar sırasında bugün Heydər Əliyevin özünün də yeri, obrazı aydın görünür.

Açar sözlər: Ulu öndər Heydər Əliyev, Azərbaycan dövlətçiliyi, müasir azərbaycançılıq, müstəqil Azərbaycanın simvolu, tarixi simalar, ədəbiyyatda obrazı

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 12.09.2023; qəbul edilib – 26.09.2023

The historical image of Heydar Aliyev in the context of literature

Tehran Alishanoghlu

Corresponding member of ANAS

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS

E-mail: tehran2006@yandex.ru

Abstract. In the article, based on literary material, the historical image of the great leader Heydar Aliyev in the light of time and modernity, the embodiment of the details of his portrait in literature is traced. Heydar Aliyev is still our contemporary today. His words, ideas and activities serve as conductors in our everyday life, govern our way of life, paving the way for it. With his name, we open the future, glorify our national past, and define our future. Heydar Aliyev is a founder of modern Azerbaijan, ideological independent Azerbaijan, active ideologue. Every citizen of Azerbaijan identifies, makes sense of himself, lives and acts in the light of these beliefs, written in the Constitution of Azerbaijan. The most brilliant, advanced, grandiose pages of the history of Azerbaijan of the 20th century are associated with the name of Heydar Aliyev. Today it is also known that the increase of interest in the literature of the 1970s-1980s to the national past and historical truth, the creation of monumental images of historical figures, were caused by the historical necessity of the time, the result

of the well-thought-out literary and cultural policy implemented by Heydar Aliyev, and the provision of a creative atmosphere. Today, Heydar Aliyev himself occupies a place among the great personalities who have ever deserved historical importance and received wide recognition.

Keywords: Great leader Heydar Aliyev, Azerbaijani statehood, modern Azerbaijan, independent Azerbaijan Symbols, historical figures, literary images of

Article history: received – 12.09.2023; accepted – 26.09.2023

Giriş / Introduction

Heydər Əliyev bizim müasirimizdir. Ulu Öndərin sözü, işi, ideya və əməlləri gündəlik həyatımızın tərcümanıdır; həyatımızı, yaşam tərzimizi təyin edir, yol göstərir, təmin edir. Biz bu adla sabahlarımızı açır, milli dünənimizə önəm verir, gələcəyimizi müəyyən edirik. Bu adla müasir dünyanı fəth edir, qələbələr qazanır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Heydər Əliyev yolunun varisi, Ulu Öndərin dönməz siyasi kursunu XXI əsrdə inamla davam etdirən İlham Əliyev deyir: *“Azərbaycanın 1969-cu ildən bəri yaşanan dövrü xalqımızın tarixinə Heydər Əliyev dövrü kimi əbədi həkk olunmuşdur. Tarixi bu dövrdən etibarən başlanan Heydər Əliyev idarəetmə fəlsəfəsinin başlıca ideya-siyasi istiqaməti xalqın milli özünüifadəsinin bütün forma və vasitələrinin geniş vüsət alması, milli qürur hissənin güclənməsi və milli şüurun yüksəlişinə təkan verən sürətli inkişaf strategiyasının gerçəkləşdirilməsi ilə səciyyələnmişdir”*.

1993-cü ilin 20 sentyabr günü Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının binasında ziyalılarla görüşü zamanı Ulu Öndər Heydər Əliyev ölkənin düşdüyü vəziyyəti obrazlı şəkildə belə təsvir etmişdi: *“İndi respublika dağılmış vəziyyətdədir. Təəssüf ki, dənizdə qasırğanın dağıtdığı gəmini dalğalar sahilə atmışdır. Həmin gəmini yenidən tikmək, elə vəziyyətə salmaq lazımdır ki, bir daha dənizə çıxma bilsin...”* [1, s.192] O dəm cəsur kapitan missiyasını öhdəsinə götürərək Heydər Əliyev böyük məharətlə, müasir dünyanın hər cür ictimai-siyasi və mədəni-tarixi qabarmalarını, sualtı və aşkar maneələrini dəf edərək, Azərbaycan gəmisini dünya okeanına çıxara bildi. Bu gün sükanı arxasında Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin durduğu Azərbaycan gəmisi fırtınalardan-fırtınalara müasir dünya sularında inamla üzməklə yeni-yeni məsafələr qət edir.

Azərbaycan torpağı ulu və qədim olduğu kimi, millətin yaşı da minillərə sığır. Bu torpaqda tarixlər boyu Atabəylər, Şirvanşahlar, Elxanilər, Qaraqoyunlular, Ağqoyunlular, Səfəvilər, Azərbaycan xanlıqları kimi dövlətlər qurulmuş, ən nəhayət, yüz il öncə demokratik dövlətçiliyin təməli – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaranmışdır. Amma bu da həqiqətdir ki, XX yüzildə müasir Azərbaycanın yaşarı modelini məhz müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin memarı, qurucusu Heydər Əliyev gerçəkləşdirə bilmişdir.

Heydər Əliyev müasir Azərbaycançılıq, müstəqil Azərbaycan ideologiyasının yaradıcısı, əməlpərvər ideoloqdur. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı geniş şəkildə Azərbaycan Konstitusiyasında əksini tapmış bu əqidənin işığında özünü tanıyır, dərk edir, yaşayır və fəaliyyət göstərir. Ulu öndərin *“Mən fəxr edirəm ki, azərbaycanlıyam”* amalı hər bir azərbaycanlının mənəvi həyat düsturuna çevrilmişdir.

Heydər Əliyev dühası XX əsrin sonu, XXI yüzilin əvvəllərində özünə – sərhədlərinə, dar coğrafi hüdudlarına sığmayan mənəvi Azərbaycan anlayışını daha da genişləndirdi, dilimizə *“dünya azərbaycanlıları”* anlamını gətirdi. İlk dəfə *“Naxçıvan MR Ali Məclisi Sədrinin 16 dekabr 1991-ci il tarixli qərarı ilə Naxçıvanda Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Gününün müəyyən olunması ilə dünyada azərbaycanlılar anlayışı meydana çıxmış və geniş bir hərəkətin əsası qoyulmuşdur”* [12, s.78]. Hər ilin 31 dekabr günündə dünyanın hər yerində yaşayan milyonlarla soydaşımız məhz bu əqidə işığına bir

araya toplaşır, azərbaycanlıq idealını yalnız şüarlarda deyil, amal və əməllərində göstərir, təsdiq edirlər. “Çünki indi dünyada yaşayan azərbaycanlıların bir vətəni var, o da müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır” [1, s.210]. “Hamımızın bir vətəni var. Bu – Azərbaycandır” kimi Ata sözünə çevrilmiş müdrik kəlamın da müəllifi Heydər Əliyevdir” [12, s. 86].

Heydər Əliyev – Müstəqil Azərbaycanın adı, simvoludur. Bu adla biz dünyaya çıxırıq, tanırıq. “Müasir Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi həm ölkənin sadə vətəndaşları, həm də qlobal miqyaslı mühüm güc mərkəzləri üçün aksioma çevrilmişdir. Məhz Heydər Əliyev şəxsiyyəti, onun xarizması, bəsirəti, iradəsi, təcrübəsi göstərilən dövrdə bizim üçün “millət”, “dövlətçilik”, “idarəçilik sistemi”, “hakimiyyət”, “inkışaf etmiş iqtisadiyyat”, “mənəvi dirçəliş”, “liderlik”, “transformasiya”, “çoxvektorluluq” kimi sistem dəyərlərin təşəkkülündə və möhkəmlənməsində mühüm rol oynadı” [16, s.26]

O da əbəs deyil ki, çağdaş Azərbaycanın ictimai-mədəni həyatını simvolizə edən bir sıra ünvanlar bu adı daşıyır: Heydər Əliyev Fondu, Heydər Əliyev Mərkəzi, Heydər Əliyev prospekti, Heydər Əliyev hava limanı, paytaxtda və ölkənin hər bir guşəsində Heydər Əliyev parkları, küçələri, mədəniyyət mərkəzləri və s. Bu ünvanlar bizi dolanıb-gəzib bir məxrəcə – Azərbaycan indeksinə çıxarır. Heydər Əliyev adı bizim dünyada pasportumuzdur. Parolunu söylə, deyim kimsən? – kəlamına bizim cavabımız bir. Biz Heydər Əliyev xalqıyıq!

Heydər Əliyev Müstəqilliyimizin əbədiyyət düsturudur. Azərbaycan durduqca, bir nəğmədə deyildiyi kimi: Xalq Heydər söyləyəcək, Heydər: Xalqım deyəcək...

Əsas hissə / Main part

XX əsr Azərbaycan tarixinin ən parlaq, sürəkli, möhtəşəm səhifələri Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Heydər Əliyev ömrü bəşər tarixinin ən mürəkkəb, təlatümlü, inqilablar epoxası olan XX yüzilin misilsiz tərəqqi və sıçrayışlarının da, görünməmiş bələlərinin da bilavasitə şahidi və tərcümanıdır. 10 may 1923-cü ildə qədim Naxçıvan torpağında dünyaya gəlmiş, 2003-cü ilin 12 dekabr gününə qədər zəngin, təkrarsız ömür yaşamış dünya miqyaslı tarixi şəxsiyyətin həyatı Azərbaycan xalqının mücəssəm salnaməsidir. Heydər Əliyevin bioqrafiyası bütünlükdə xalqın həyatına qovuşmuş, ona yeni məna-məzmun gətirmiş, millətin taleyinə çevrilərək onu təmsil etməyə başlamış, ən nəhayət, Müasir Azərbaycanı yaratmışdır.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin təsbit etdiyi kimi: “Dahi Heydər Əliyev şəxsiyyətinin Azərbaycan dövlətçilik tarixində müstəsna yeri vardır. Azərbaycançılıq məfkurəsinin parlaq daşıyıcısı kimi Heydər Əliyev öz müdrik siyasəti, dönməz əqidəsi və tarixi uzaqgörənliyi sayəsində milli dövlətçilik ideyasının gerçəkləşdirilməsinə, müasir Azərbaycan dövlətinin qurulmasına və xalqımızın müstəqillik arzusuna çatmasına nail olmuşdur” [2].

Akademik İsa Həbibbəyli yazır: “Ümummilli lider Heydər Əliyevin dövlətçilik fəaliyyəti həmişə ölkənin və xalqın taleyi və müqəddaratı, xilasını və inkışafı ilə üzvi vəhdətdə dəyərləndirilir. Haqlı olaraq Heydər Əliyev Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin, bütövlükdə yeni Azərbaycanın qüdrətli yaradıcısı və böyük qurucusu hesab edilir. Müstəqil Azərbaycan Heydər Əliyevin möhtəşəm əsəridir. Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin adı və xidmətləri ilə bağlı olan hər bir hadisə Azərbaycanın müstəqillik tarixinin qiymətli səhifələrini təşkil edir. Sözün geniş mənasında Heydər Əliyev azərbaycançılıq idealının rəmzinə çevrilmişdir. Heydər Əliyevin çətin, keşməkeşli və mənalı həyatı, böyük mübarizə yolu müstəqil Azərbaycan dövlətinin epopeyasıdır” [11, s. 6].

Yaşandıqca, mahiyyətinə vardığımız, ictimai-siyasi həyatımızda, mədəni-mənəvi yaddaşımızda, bilik və təsəvvürlərimizdə süxurlaşan Heydər Əliyev fenomeni daha böyük dəyər kəsb edir, aydın konturlar qazanır. Öyrənilməyə, dərk olunmaqca Heydər Əliyev hadisəsi bizə daha da yaxın və doğma olur, milli varlığımızı daha dərinləndirən duymağa-anlamağa kömək edir. O cümlədən ədəbiyyat Heydər Əliyev dühasının obrazını əxz etməyə, tarixi həqiqətinə yetməyə can atır. Dahi və böyük tarixi şəxsiyyətlərin

obrazını yaratmaq zaman-zaman ədəbiyyatı düşündürmüş, zəruri və ümdə problemlərdən olmuşdur. Çün millət tarixinin möhtəşəm epoxaları, Məmməd Arazın sözləri ilə deyilsə, dahi insanların “çıynində, şöhrətində yaşayır”.

Hələ sovet dönəmində bu həqiqətin dərinliyinə vaqif olan Ulu Öndər Heydər Əliyev yalnız dövlət və ümumittifaq miqyasında dahilərin yubileylər paradına ümummilli maraqları cəlb etməklə qalmır, eyni zamanda problemi konkret olaraq da ədəbiyyatın qarşısında qaldırırdı. Azərbaycan yazıçılarının 1981-ci il 12 iyun tarixli VII qurultayında Ulu Öndər demişdi: “Açıq demək lazımdır: Azərbaycan tarixinin bir çox parlaq səhifələri bədii ədəbiyyatda layiqincə əks etdirilməmişdir... Nizaminin və Füzulinin, Xaqaninin və Nəsiminin, Axundovun və Məmmədquluzadənin, Üzeyir Hacıbəyovun və Məmməd Səid Ordubadinin vətəni öz müasir yazıçılarından və şairlərindən parlaq tarixi əsərlər gözləyir...” [1, s.139-140].

Bu gün artıq gün kimi aydındır ki, milli tarix və ədəbiyyatımızın Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzuli, Şah İsmayıl Xətai, Molla Pənah Vaqif, Aşıq Ələsgər, Mirzə Fətəli Axundzadə, Mirzə Şəfi Vazeh, Cəlil Məmmədquluzadə, Mirzə Ələkbər Sabir, Nəriman Nərimanov, Üzeyir Hacıbəyli, Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı, Səməd Vurğun, Babək, Əcəmi Naxçıvani, Cəmşid Naxçıvanski, Mehdi Hüseynzadə, Həzi Aslanov və bir çox digər tarixi simalarının müasir Azərbaycan cəmiyyətinə geniş və kütləvi surətdə tanıtılmasında, təbliğində, sevilməsində Heydər Əliyevin hələ respublikaya rəhbərlik etdiyi birinci dövrdə (1969-1982) atdığı addımların, qəbul etdiyi dövləti qərarların, verdiyi rəsmi sərəncamların müstəsna və misilsiz rolu olmuşdur. Bu gün həm o da məlumdur ki, 1970-1980-ci illər ədəbiyyatında milli keçmişə və tarixi həqiqətə marağın artması, nəhəng tarixi şəxsiyyətlərin parlaq obrazlarının yaradılması da tarixi zərurətin, həmin dövrdə məhz Ulu Öndərin düşünülmüş şəkildə həyata keçirdiyi ədəbi-mədəni siyasətin, təmin etdiyi yaradıcılıq atmosferinin nəticəsində olmuşdur.

Anarın “Dədə Qorqud” kino-dastanı və əsasında çəkilmiş film, İsa Hüseynovun “Məhşər” romanı və əsasında ərsəyə gəlmiş “Nəsimi” filmi, Ənvər Məmmədخانlının “Babək” romanı və əsasında eyni adlı film, Eldar Quliyevin çəkdiyi “Nizami” filmi, Qabilin “Nəsimi” poeması, Fərman Kərimzadənin Ş.İ.Xətəinin obrazını yaratdığı “Xudafərin körpüsü”, “Çaldıran döyüşü” dilogiyası, Mirzə İbrahimovun Nəriman Nərimanovun həyat yolundan söz açan “Pərvanə” romanı, İlyas Əfəndiyevin “Natəvan”, “Şeyx Məhəmməd Xiyabani”, Bəxtiyar Vahabzadənin Göytürk imperiyasından söz açan “Özümüzü kəsən qılınc”, Nəriman Həsənzadənin “Atabəylər” pyesləri, Rəfael Hüseynovun “Cavidlər” və s. onlarca bədii əsərlər məhz aktuallanmış zamanın mövzusu kimi, tarixi yaddaşın oyanması nəticəsində yaranmış, müasirlərimiz böyük tarixi şəxsiyyətlərin obrazları ilə canlı dialoqa girmək şansı qazanmışlar.

Bir zamanlar tarixi dəyərini verdiyi, layiqincə qiymətləndirdiyi və geniş tanıtmağa nail olduğu nəhəng tarixi simalar sırasında bugün Heydər Əliyevin özünün də yeri, obrazı aydın görünür. Bu, hər şeydən öncə, Ulu Öndərin dahilərə ucaltdığı və özünün də ucaltdığı idrak pilləsi, mücəssəmidir. Heç təsadüfi deyil ki, Ulu Öndərin ədəbiyyata, mədəniyyətə, ümumən, Azərbaycan ictimai və bədii fikir tarixinə dərinləndən bələdliyindən, ona verdiyi yüksək dəyərdən söz açanlar bu gün Heydər Əliyevi elə həmin dühaların özləri ilə müqayisə edir, olduqca miqyaslı tarixi obrazını canlandırmağa cəhd edirlər.

Nizami Gəncəvidən söz düşərkən, Nizami ideallarının çağdaş varisi kimi, dahi şairin 840 illik yubileyini, böyük müqavimətlərə baxmayaraq, Sovetlər ölkəsi səviyyəsində keçirməyə nail olan Heydər Əliyev “1981-ci ildə “Literaturnaya qazeta”da çap olunan və həmin dövrdə böyük əks-səda doğuran müsahibəsinə Nizaminin məşhur misraları ilə yekun vurmuşdu. “Qoy ədalət zəfər çalsın!” adlanan bu geniş intervüdə cəmiyyəti maraqlandıran və narahat edən bir sıra digər məsələlərlə birlikdə ədəbiyyat və mənəviyyatla bağlı problemlərə də xüsusi yer ayrılmışdı. Heydər Əliyev Nizaminin səkkiz əsr əvvəl öz əsərlərində irəli sürüb əsaslandığı bir çox mənəvi-əxlaqi qənaətlərin, humanizm və ədalətlik prinsiplərinin bu gün də yaşarı olduğunu, onun yalnız öz doğma xalqına deyil, bütün bəşəriyyətə, insanlığa xidmət etdiyini göstərmişdi” [14, s.113].

İmadəddin Nəsimidən bəhs açılarkən, Heydər Əliyev obrazında Nəsimi hünərvərliyi qabardılır: 1972-ci ildə bir sıra dairələrin şairi “türkmənləşdirməyə” cəhd etmələrinə rəğmən, “Heydər Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi, eləcə də yaxından qayğısı ilə Azərbaycanda keçirilən Nəsimi təntənələri böyük humanist şairin həm soy-kök, həm də yaradıcılıq baxımından daha qədim ədəbi-mədəni ənənələri ilə seçilən Azərbaycan xalqının yetirməsi olduğunu, bununla yanaşı, türkcə danışan bütün xalqların da ədəbiyyatının inkişafında mühüm rol oynadığını bir səsə təsdiq etdi” [14, s. 117].

Məhəmməd Füzulidən danışarkən, Heydər Əliyev Füzuli aliliyinin qoruyucusu və aliməqam tərcümanı olaraq vəsf olunur: “Azərbaycan tarixində Azərbaycan dövlətçiliyinin üç zirvəsi əbədiləşib: Atabəylər, Şirvanşahlar və Səfəvilər. Biz belə hesab edirik ki, Nizami Atabəylər, Xaqani və Nəsimi Şirvanşahlar, dahi Füzuli Səfəvilər fütuhətinin yetirmələri idi. Maraqlı burasıdır ki, Heydər Əliyev adıçəkilən sənətkarlara məhz həmin dövlətçilik kontekstində, tarixilik əsasında dəyər verirdi. Məsələn o, M.Füzulinin 500 illiyini keçirən Dövlət Komissiyasının iclasında demişdi: “Dahi Füzulinin 500 illik yubileyinin keçirilməsi böyük mütəfəkkir şairin Azərbaycan xalqı qarşısında və bütün türk xalqları, dünya mədəniyyəti qarşısında xidmətlərinə verilən qiymətdir. Eyni zamanda həm də mədəniyyətimizi, tariximizi təbliğ etmək üçün çox əlverişli fürsətdir və biz bundan hərtərəfli istifadə etməliyik”. Həqiqətən də, Füzulinin 1994-cü ildən başlayıb XX əsrin sonuna qədər davam edən yubiley tədbirləri təkcə Füzulinin cahanşümul irsinin deyil, həm də orta çağlar Azərbaycan tarixinin təbliğinə çevrildi” [21, s.239-240].

Heydər Əliyevin müstəqillik illərində çapdan çıxmış kitablarını dəyərləndirərkən Yaşar Qarayev tarixin min il qabaqkı dərinlərinə baş vurur: “Bir Prezident kimi bu cildlər Heydər Əliyevin ilk kitablarıdır. Və bu ilk kitablar dövlətçilik sahəsində bizim minilliyin əvvəlinin (1069) ilk böyük kitabını mənim yadıma salır: “Xoşbəxtlik haqqında elm” kitabını – “Qutadqu biliyi”. Türk dövlətçiliyi haqda informasiya dünyaya ilk dəfə bu kitabdan yayılıb. “Müstəqillik haqqında elm” kitabı! – qarşımızdakı bu beş cildin birlikdə adına da belə bir açıqlama və təfsir vermək olar...” [15, s.132].

Heydər Əliyevin misilsiz dövlətçilik hünəri tarixin dərinliyində – Şah İsmayıl Xətəinin dövlət və dil quruculuğu sahəsində apardığı siyasətdə, yaxın tarixlə müqayisədə isə ən çox Nəriman Nərimanov – Heydər Əliyev paralelində axtarılır: “XX əsrdə, Azərbaycan dövlətinin mövcud olduğu səksən ilə yaxın bir müddət ərzində xalqın mənəvi sərvətlərinə, onun dilinə, ədəbiyyatına son dərəcə yüksək diqqətlə yanaşmaq, hər vasitə ilə bu mənəvi dəyərlərin inkişafına, tərəqqisinə, yayılmasına çalışmaq baxımından yalnız iki dövlət xadiminin, xalqımızın dövlətçilik və milli inkişaf tarixində diqqətəlayiq rol oynamış iki şəxsiyyətin – Nəriman Nərimanovun və Heydər Əliyevin adlarını qoşa çəkmək mümkündür...” [14, s.196]. Bircə fərqlə: Heydər Əliyev dühası sələfinin buraxdığı tarixi səhvləri dəf edərək, müstəqil Azərbaycan idealını həyata keçirə bilir: “Mübaligəsiz demək olar ki, axtarılır bütün Azərbaycan xalqı, ilk növbədə isə Azərbaycan ədəbiyyat və mədəniyyət xadimləri Nəriman Nərimanov tipli yeni milli rəhbəri bir də aradan təxminən əlli il keçəndən sonra, 1969-cu ilin iyulunda Azərbaycan xalqının böyük oğlu Heydər Əliyevin şəxsinə tapdılar. Doğrudur, keçmiş Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının XX qurultayından sonra, Xruşşovun stalinizm buzlarını əritməyə çalışdığı dövrdə Azərbaycana rəhbərlik edən İmam Mustafayev, Mirzə İbrahimov kimi rəhbərlər milli-mədəni inkişaf istiqamətində müəyyən işlər görməyə təşəbbüs göstərmişdilər. Lakin onların istəklərinin bütün nəcibliyinə baxmayaraq, fəaliyyət taktikası və qarşıya qoyulan planların realizə yolları əsaslı şəkildə götür-qoy edilmədiyindən, eləcə də ümumilikdə fəaliyyət strategiyasının mahiyyəti kifayət qədər düzgün müəyyən edilmədiyindən, mühüm nəticələr əldə etmək mümkün olmamışdı...” [14, s.198].

Bu məqamda Ulu Öndərin tarixi obrazının yalnız müasir Türkiyənin banisi böyük Atatürklə yanaşı gətirilməsindən danışmaq olur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Azərbaycan – Türkiyə münasibətlərindən söz açarkən demişdir: “Mustafa Kamal Atatürk dünyanın ən görkəmli şəxsiyyətlərindən biridir. Böyük dövlət xadimi, siyasi xadimdir. Onun Türkiyə qarşısında, bütün türk dünyası qarşısında misilsiz xidmətləri olmuşdur. Ən böyük xidməti isə Türkiyə Cümhuriyyətini yarat-

masıdır. Müasir Türkiyə Mustafa Kamal Atatürkün əsəridir. Necə ki, müasir Azərbaycan Heydər Əliyevin əsəridir...” [3].

Ulu Öndərin Türkiyənin xilaskarı Atatürklə müqayisəsinə ilk dəfə yazıçı Anar 1993-cü ilin 20 sentyabr günündə Heydər Əliyevin ziyalılarla tarixi görüşündəki məruzəsində yer vermişdir: “Azərbaycan bu gün tarixinin, doğrudan da, ən ağır günlərini yaşayır və çoxları kimi mənim də bu ağır günlərdən qurtulmaq ümidlərimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyə gəlməsi ilə bağlıdır... Tarixi şəxsiyyətləri müqayisə etmək düzgün deyil, amma ölkələrin düşdüyü tarixi situasiyaların müəyyən oxşarlığı olur. Türkiyənin ən ağır günlərində tarixin meydana çıxardığı böyük bir şəxsiyyət – Atatürk Türkiyəni həm xilas etdi, qurtardı, həm də qurdu, gələcəyini sağlam demokratik əsaslarda qurdu. Əlbəttə, tək əldən səs çıxarmaz. Amma müxtəlif əqidələrə sahib olan siyasi xadimlərin birgə səyinə, ziyalıların real yardımına əsaslanan yeni rəhbərliyin Azərbaycanı həm qurtaracağına, həm də quracağına inanmaq istəyirəm...” [5, s. 89-90].

Akademik Nizami Cəfərov “Türkiyə Atatürkün, Azərbaycan Heydər Əliyevin əsəridir” kitabında [8] hər iki tarixi şəxsiyyətin öz milləti, türk dünyası və bütövlükdə bəşəriyyət qarşısında xidmətlərini geniş şərh etməklə, əsrin təcrübəsini özündə ehtiva edən tarixi obrazın vüsətinə diqqət çəkir: “Heydər Əliyevin Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradıcısı Atatürkə münasibəti yalnız bir böyük dövlət xadiminin başqa bir böyük dövlət xadiminə yüksək qiymət verməsi deyil, eyni zamanda tarixin kifayət qədər sərt sınaqlarından çıxmış mükəmməl bir siyasi-ideoloji təcrübə sisteminin (atatürkçülüyn!) müasir dövrün həm lokal (Azərbaycan), həm də global (ümumdünya) tələblər baxımından dəyərləndirilməsi kimi də diqqəti çəkir. Atatürk türk xalqını, türk dövlətçiliyini, Heydər Əliyev isə Azərbaycan xalqını, Azərbaycan dövlətçiliyini xilas etmişlər. Və əlahəzrət Tarix dəfələrlə sübut etmişdir ki, bir dahinin fəaliyyəti ondan sonra gələn başqa bir dahinin fəaliyyətində daha mükəmməl, daha canlı şərh olunur...” [7, s.20].

Ulu Öndərin 1999-cu il noyabrın 1-də Beynəlxalq Atatürk Sülh Mükafatı ilə mükafatlandırılması da həmin tarixi paralelliyin qanunauyğun sonucu olaraq qiymətləndirilir: “Ümumiyyətlə, Atatürk Sülh Mükafatı dünyanın ən böyük ictimai-siyasi xadimlərinə verilir. Yəni o insanlara ki, öz geniş ictimai-siyasi, ideoloji imkanları ilə bir şəxsiyyət kimi dünyadakı sülh proseslərinə təsir etmək gücünə malikdirlər... Heydər Əliyevin müxtəlif miqyaslarda aparıcı siyasəti sülh yaratmaqdır, gələcək inkişafı sülh şəraitində təsəvvür etməkdir... Ona görə də bu mükafat Heydər Əliyevə əsas təyinatı üzrə verilib” [8, s.15-16].

Heydər Əliyev şəxsiyyətinin ən müxtəlif aspektlərdən doğurduğu assosiasiyalar ədəbiyyatda adının, obrazının, fəaliyyətinin, həmçinin dünyanın məşhur simaları ilə yanaşı qoyulmasını şərtləndirmişdir. Hüseyinbala Mirələmov və Viktor Andriyanov “Görkəmli adamların həyatı” (JZL) seriyasından çap olunmuş “Heydər Əliyev” kitabında Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəlib Azərbaycanı xilas etməsi fenomenini General de Qollun hakimiyyətə qayıdıb Fransanı tarixi böhrandan qurtarması ilə müqayisə edirlər: “1958-ci ilin may ayında Kolombe malikanəsində tənha yaşayan general de Qoll Fransanın çağırışıyla Parisə qayıtdı. 1990-cı ilin iyul ayında Azərbaycanın çağırışıyla Heydər Əliyev özünün Moskvadakı qərriblik həyatından ayrılaraq vətənə döndü. Geri dönəndə hər ikisinin 67 yaşı vardı... Onlar dar gündə öz vətənlərini xilas etmək üçün qayıtdılar. Biri – Fransanın birliyini və müstəqilliyini, o biri isə – Azərbaycanın bütövlüyünü və suverenliyini təmin etmək naminə...” [6, s.6]

Xalq yazıçısı Anar “Unudulmaz görüşlər” əsərində Heydər Əliyevin böyük iradə, cəsarət, ağıl və mübarizə əzmi sayəsində “Kreml həbsi”ndən qurtulub, xalqın azadlığı uğrunda zəfər yürüşünə başlamasını Napoleonun sürgündən qurtulub Fransada yüz günlük hakimiyyətə gəlişi ilə qiyas edir: “Amma məsələ ondadır ki, Heydər Əliyevin müzəffər qayıdışı yüz gün çəkmədi, ömrünün sonuna qədər davam etdi” [5, s.85].

Xalq yazıçısı Elçin də 1992-ci ildə qələmə aldığı “Dünya axirət əkini” əsərində Heydər Əliyevi Napoleonla yanaşı gətirir, amma fərqli tarixi kontekstdə. Sovet dönəmini nəzərdə tutaraq Elçin yazır: “Artıq çox uzaqlarda qalmış aspirantlıq illərində haradasa oxumuşdum ki, (deyəsən akademik Tarlenin

fikridir) sarsıdıcı inqilablardan, yakobinçilikdən və cəmiyyətin lyumpenləşməsindən sonra XVIII əsrin sonlarında, XIX əsrin əvvəllərində Fransada Napoleon hadisəsi zərurət idi, amma bu adamın məhz Korsikalı Bonapart olması təsadüfdür. Bu fikri şəxsiyyətlərin müqayisəsi üçün yox, iqtibas etmək üçün xatırladıram. Fikirləşirəm ki, görünür, Azərbaycanda da 28 apreldən, “bəysizləşdirmə”dən, kollektivləşdirmədən, 37-dən sonra, o dövr üçün Əliyev hadisəsi zərurətin ifadəsi idi. Bəlkə də fatalizmə qapılıram, amma dediyim odur ki, Azərbaycanın öz tam müstəqilliyi uğrundakı mübarizəsindən əvvəl imkan daxilində özünütanıtma və özünü təsdiq mənasında yəqin ki, “Əliyev dövrü”ndə bir zərurət var idi...” [9, s.234].

Tarixin ekstremal situasiyalarında Heydər Əliyev hünərinin miqyas və mənası ədəbiyyatda Şekspir ehtirasları ilə müqayisə olunur, ölçülür: “Ölkələrin və xalqların tarixində və taleyində elə məqamlar olur ki, həmin çətin dövrlərdə yaranmış ağır siyasi-hərbi vəziyyət, ictimai-iqtisadi və mənəvi böhran Şekspirvari “ölüm, ya olum” sualını sərt şəkildə meydana qoyur. XX əsrin doxsanıncı illərinin əvvəllərində Azərbaycan belə bir gerçək sual qarşısında idi... Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev tarixin bu cür məsuliyyətli məqamında ölkənin və dövlətin milli qurtuluşu vəzifəsini yerinə yetirmək, həyata keçirmək zərurəti ilə üz-üzə qalmışdı. Böyük dövlətçilik təcrübəsinə, yüksək liderlik qabiliyyətinə malik olan bu qüdrətli dövlət xadiminin yenidən siyasi cəbhəyə qayıdışını təkcə xalq deyil, həm də Zaman tələb edirdi. Çətin sınaqlarda möhkəmlənmiş zəngin siyasi təcrübəyə malik Heydər Əliyev Azərbaycan xalqı qarşısında həmin məsuliyyətli tarixi vəzifəni qəbul etmiş, böyük xilaskarlıq missiyasını dönmədən, qətiyyətlə həyata keçirmişdir...” [11, s.11-12].

Heydər Əliyevin tarixi obrazının təfsirindən söz gedərkən o fikir də diqqəti çəkir ki: “zira, zaman keçdikcə, Azərbaycan torpağında, Türk dünyasında və ümumiyyətlə dünyada insan nəsilləri bir-birini əvəzlədikcə hər nəslin öz Heydər Əliyevi olacaq, hər nəsil öz Heydər Əliyevinə öz dünyagörüşü, öz problemləri baxımından yanaşacaq və onu narahat edən suallara bu nəhəng şəxsiyyətin çoxyönlü fəaliyyət arenasında cavablar tapacaq. Necə ki, bu gün hər bir azərbaycanlı onu düşündürən suallara cavab almaq üçün öz Nizamisinə, öz Füzulisinə, öz Cavidinə, öz Mirzə Cəlilinə, öz Sabirinə üz tutur” [14, s.92].

Belə ki, ilk növbədə, ədəbiyyat mövzuya özünə yaxın, görünən tərəfdən, bilavasitə: “Heydər Əliyev və ədəbiyyat” müstəvisindən yanaşır. Bu baxımdan AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun bir qrup aliminin (Bəkir Nəbiyev, Yaşar Qarayev, Məhərrəm Qasımlı, Vilayət Quliyev) hazırladığı [19] və 2009-cu ildə daha təkmil variantda Dövlət Mükafatına layiq görülmüş “Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı” kitabını [20] göstərmək olar. O cümlədən kitaba daxil olan “Heydər Əliyev haqqında etüdlər” (Bəkir Nəbiyev), “Müstəqillik dövrünün milli öndəri” (Yaşar Qarayev), “Heydər Əliyev və Azərbaycan folkloru” (Məhərrəm Qasımlı), “Heydər Əliyev və klassik ədəbiyyat” (Teymur Kərimli, Vilayət Quliyev), “Heydər Əliyev və ədəbi proses” (Nikpur Cabbarlı), “Heydər Əliyev və azərbaycançılıq” (Nizaməddin Şəmsizadə) oçerkləri Heydər Əliyevin vətənpərvər bir dövlət xadimi kimi milli ədəbiyyatın təbliği və inkişafına göstərdiyi əvəzsiz xidmətini üzə çıxarmaqla yanaşı, eyni zamanda onu ensiklopedik biliyə malik ədəbiyyat bilicisi, ədəbiyyatın himayədarı və mesənəti kimi də təqdim edir. “Bu doğru qənaətdir ki, bəşər tarixində, dünyanın müxtəlif ölkələrində elm və mədəniyyətə, ədəbiyyat və incəsənətə himayədarlığı ilə ad çıxaran, mesənət kimi tanınan dövlət başçıları və siyasi xadimlər az olmayıb. Lakin Heydər Əliyevi onlardan fərqləndirən mühüm bir cəhət var: “O öz doğma xalqının ədəbiyyat və mədəniyyətinə yalnız himayədarlıq etməklə kifayətlənməmişdir, həm də bu mədəniyyət sahələrinin dərin bilicisi, dönməz təəssübkeşi, alovlu təbliğatçısı kimi tanınmışdır” (Fəttah Heydərov)... Nizami Gəncəvidən tutmuş Məmməd Araza və onun digər müasirlərinədək Azərbaycan ədəbiyyatında elə bir görkəmli sima tapılmaz ki, Heydər Əliyev onun əsərlərini oxumuş, barəsində fikir və qənaətlərini söyləmiş olmasın” [17, s.4].

Bununla belə, demək gərəkdir ki, ədəbiyyatın Heydər Əliyev irsinə, şəxsiyyətinə, obrazına müraciət və müdaxiləsi hələ ilkin mərhələdədir və bu, bir sıra obyektiv səbəblərlə izah olunmalıdır. Belə bir

xalq deyimi vardır ki, dağın nəhəngliyini yaxından görmək olmur. Heydər Əliyevin miqyaslı fəaliyyəti hələ o qədər yaxında, gözümüzün önündədir ki, onu tamlıqda təsəvvür və ehtiva etmək, tarixi dəyərini bütünlüyü ilə qiymətləndirmək çətindir. “Nəhənglər məsafədən (istər məkan, istərsə də zamanca olsun) daha aydın görünürlər, onların nəhəngliyi daha bütöv şəkildə üzə çıxır, ətrafdakılar tərəfindən bir sistem kimi qavranılır. Azərbaycan xalqının öz zəngin və keşməkeşli tarixi boyu yetirdiyi ən böyük şəxsiyyətlərin ön sıralarında duranlardan biri olan, xalqımızın tarixi taleyinin müəyyənləşməsində müstəsna rol oynayan və bu taleyi əbədi bir səadət məcrasına salan Heydər Əliyev dühası da bu baxımdan istisna təşkil etmir. Böyük öndərin fiziki yoxluğundan keçən hər il onun unikal ictimai-siyasi fəaliyyətinin indiyə qədər gizli qalan daha bir cəhətini üzə çıxarır və heç də qərribə deyildir ki, bu cəhətlər praktik baxımdan tükənməzdir...” [14, s.92].

Eyni zamanda Heydər Əliyevin fəaliyyətinin miqyası o qədər əhatəli, geniş və hüdudsuzdur ki, adekvat obrazını yaratmaq müasirləri üçün çətin və hətta müşkül olmuşdur: “Onu yaxından tanıyanların müşahidələri də sübut edir ki, Heydər Əliyev on illər boyu öz yüksək erudisiyası, zəngin bilik ehtiyatı, heyrətamiz təhlil qabiliyyəti, hər bir mövzuya yaradıcı münasibəti ilə qarşısında çıxış etdiyi auditoriyanı məhz həmin sahə üzrə ixtisaslaşması həqiqətində inandıra bilmişdi. Buna görə də memarlar onu memar, kino işçiləri kinoşünas, tarixçilər tarixçi, ədəbiyyatçılar ədəbiyyatşünas kimi qəbul edirdilər. Onun politologiya, dövlət idarəçiliyi, iqtisadiyyat, bank-maliyyə işi və s. sahələrlə bağlı nitq və çıxışlarını, mülahizə və fikirlərini də buraya əlavə etsək, gözlərimiz önündə həqiqətən də XX əsrdə siyasətçilər və dövlət xadimləri arasında lap az təsadüf edilən bir ensiklopedistin, özəlliklə də yorulmaq nə olduğunu bilməyən bir humanitarın yadda qalan, koloritli obrazı canlanır” [18, s.12].

Onu da vurğulamaq əbəs olmaz ki, Heydər Əliyev dühasının möhtəşəmliyi bəzən qələm sahiblərinə, sənətkarlara mövzuya ehtiyatla yanaşmağı təlqin etmiş, əsl yaradıcılıq xofu da doğurmuşdur. Əjdər Olun “Canlı lətifələr, əhvalatlar, deyimlər” kitabında xarakterik bir əhvalat var: “Neftçalalı rəssam dostum Nadir danışdı ki, 1976-cı ildə tanınmış rəssam Adil Hacıyev Neftçala rayon partiya komitəsinin sifarişilə çəkdiyi respublika başçısı Heydər Əliyevin tribunada çıxış edən vəziyyətdə təsvir edilmiş iri portretini təhvil vermək üçün rayona gəlmişdi. O, bələdçi kimi məni də özünə qoşdu və biz portreti götürüb raykom katibi İbrahim Qurbanovun qəbuluna getdik...” Raykom katibi: “biz beləsinə sifariş verməmişdik”, – deyərək portreti qəbul etmək istəmir. “Məlum oldu ki, İbrahim Qurbanov Heydər Əliyevin fotodan üzünü köçürülmüş, donuq portretini istəyirmiş. O, rəssam təxəyyülü ilə çəkilməmiş əsəri yaxına buraxmaq istəmirdi. Biz kor-peşiman kabinetdən çıxmaq istəyəndə birdən hökumət telefonu zəng çaldı. İbrahim Qurbanov dərhal dəstəyi götürdü və “Bəli, yoldaş Əliyev!” – deyib xeyli həyəcanlı bir görkəm aldı...” Telefon danışığından sonra katib otağı tərk etmiş rəssamları yenidən geri çağırır. “Kabinetə daxil olanda İbrahim Qurbanov Adil Hacıyevi təzə görmüş kimi kreslodan durub şux halda ona sarı gəldi və rəssamın əlini möhkəm sıxıb dedi: -Portreti qəbul etdik! Mən sizin çəkdiyiniz portreti Heydər Əliyevlə danışan dəqiqələrdə duydum. Mən onunla danışa-danışa sizin çəkdiyiniz portretə baxırdım. Sizin portretdə Heydər Əliyevin bircə səsi çatmırmış. Telefonda onun səsinə eşitdikcə portret gözümün önündə nəfəs alırdı. Siz Heydər Əliyevi dəqiq müşahidə etmişiniz...” [10, s.15-16].

Bəlkə də buna görədir ki, Ulu Öndərin ədəbiyyatda bədii obrazı tədricən, bu və ya digər yöndən ehtiva olunur, tarixən dərk olunduqca daha çox və aydın görünməyə başlayır. 2018-ci ildə AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun, akademik İsa Həbibbəylinin ideya müəllifliyi və ümumi redaktəsi ilə hazırladığı “Ədəbiyyatda Heydər Əliyev obrazı: tarixi gerçəklikdən ideala” adlı monoqrafiyada [13] ədəbiyyatşünaslığımızda ilk dəfə olaraq bədii ədəbiyyatın Heydər Əliyev fenomeninə münasibəti, reaksiyası, dahi şəxsiyyətin bədii əsərlərdə obrazının təcəssümlənməsi məsələləri sistemli tədqiq olunur.

Kitabdan görünür ki: Heydər Əliyev şəxsiyyətinin möhtəşəmliyi təbii bir heyrət və heyranlıq hissi doğurmuş və heç təsadüfi deyil ki, ən çox və ilk olaraq poeziyada əks olunmuşdur. Heydər Əliyev fəaliyyətinin çoxçeşidliyi, suqquestivliyi, mürəkkəbliyi ən çox ədəbi publisistika və esseistikanın pred-

meti olmuş, ən müxtəlif aspektlərdən təcəssümünü tapmışdır. Heydər Əliyevin həyat və bioqrafiyasının müxtəlif dövrlərindən süjet və epizodlara üz tutan bədii proza tarixiliyə diqqət yetirməyə, Ulu Öndərin obrazını daha çox dolayısı, hadisələrdən, xalqın, cəmiyyətin, bu və ya digər qəhrəmanların nəzərindən canlandırmağa üstünlük vermişdir.

“Heydər Əliyevin həyat yolunu bütövlükdə ehtiva edən, işıqlandıran ayrıca bədii əsər, tarixi roman yazılmamışdır. Bütün çətinliyi və məsuliyyəti ilə birgə, görünür ki, bu hələ yaxın gələcəyin işidir. Amma çox əlamətdar haldır ki, Ulu Öndərin ilk bioqrafları dahi şəxsiyyətin həyatını, zəngin və nəhəng fəaliyyətini araşdırmış və məhz bədii-sənədli janrda qələmə almışlar. Heydər Əliyevin tarixi obrazını əks etdirməklə birgə, ilk bədii obrazını da həmin əsərlər bizə təqdim edir” [13, s.152]. Söhbət Viktor Andriyanov və Hüseynbala Mirələmovun “Görkəmli adamların həyatı” bioqrafik silsiləsindən çap olunmuş “Heydər Əliyev” [6] və Elmira Axundovanın altı cildə, irihəcmli “Heydər Əliyev: şəxsiyyət və zaman” [4] kitablarından gedir.

Bilavasitə Heydər Əliyev obrazına nisbətən az müraciət edən teatr və dramaturgiyadır. Bu da, əslində, canlı həyat və hərəkət sənəti olan teatrın özünün mövzuya son dərəcə həssaslığından irəli gəlir. Canlı və təkrarsız obrazı bugün də müasirlərinin yaddaşında möhkəm yer tutan Ulu Öndərin səhnə təəcəssümünü yaratmaq sanki əlçatmaz görünür. Bu baxımdan Əjdər Olun “Canlı lətifələr, əhvalatlar, deyimlər” kitabından daha bir tutarlı misal gətirmək yerinə düşər. “Yetmişinci illərdə Heydər Əliyev Azərbaycan dövlətinə rəhbərlik edərkən vaxtaşırı müxtəlif tədbirlərlə bağlı olaraq respublikamızın rayonlarına gedər, əmək sahələrinə baş çəkər, zona müşavirələri keçirərdi. Belə səfərlərdə həmişə başının dəstəsində dövlət xadimləri ilə yanaşı yazıçılar, bəstəkarlar, rəssamlar, aktyorlar və başqa sənət adamlarından da olardı. Bir dəfə hansı bölgəyə səfərdəsə “Uzaq sahillərdə” filmində Mehdi Hüseynzadə rolunun ifaçısı aktyor Nodar Şaşıqoğlu da Heydər Əliyevlə birgə olur. Həmin səfərdə iştirak edən yazıçı Anar mənə danışdı ki, görüşlərin birində elə məqam yarandı ki, Nodar Şaşıqoğlu Heydər Əliyevə erkəklə dedi: “-Yoldaş Əliyev! Məndən muğayat olun, bir də gördünüz ki, Sizin rolunuzu oynayıram!” Heydər Əliyev halını dəyişmədən ona belə cavab verdi: “-Buna ehtiyac yoxdur, mən öz rolumu özüm oynayıram!” [10, s. 14-15]

Nəticə / Conclusion

Ulu Öndər Heydər Əliyevin tarix səhnəsində oynadığı rolun əvəzsizliyi və təkrarsızlığı bugün artıq danılmaz həqiqətdir. Bu isə heç də mövzudan yayınmağı deyil, əksinə, ona daha yaxından müdaxilə və müraciət etməyi tələb edir. Heydər Əliyevin zəngin ideya və mənəvi irsinin elmi öyrənilməsi, mənimlənilməsi ilə yanaşı, tarixi obrazının bədii dərki, canlandırılması zərurəti də gündəmədədir.

Ədəbiyyat / References

1. Əliyev, H. . Ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı (Nitqlər, məruzələr, çıxışlar). Bakı, “Ozan”, 1999.
2. Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyevin 90 illik yubileyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. 21 yanvar 2013-cü il - <https://president.az>
3. Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin açılış mərasimində Prezident İlham Əliyevin nitqi. “Azərbaycan” qəzeti, 11 aprel 2004
4. Axundova, E. “Heydər Əliyev. Şəxsiyyət və zaman”. 6 cildə. – Bakı: Ozan, I c. – 2007, 352 s.; II c. – 2007, 784s.; III c. – 2009, 804 s.; IV c. – 2008, 327 s.; V c. – CBS, 2013, 736 s.; VI / 1 – CBS, 2013, 480 s.; VI/2 - CBS, 2013, 496 s.
5. Anar. Unudulmaz görüşlər. – Bakı: Təhsil, 2009.
6. Andriyanov, V. Mirələmov, H. Heydər Əliyev. – Bakı: Nurlan, 2008.

7. Cəfərov Nizami, Azərbaycan Atatürkçülüüyü, yaxud Heydər Əliyev Atatürk haqqında. - Azərbaycanca Atatürk Mərkəzinin Bülleteni, Bakı, AzAtaM, 2003, yaz.
8. Cəfərov, N. Türkiyə Atatürkün, Azərbaycan Heydər Əliyevin əsəridir. – Bakı: AzAtaM, 2002.
9. Elçin. Seçilmiş əsərləri. 10 cildə, 6-cı cild. – Bakı: Çinar-Çap, 2005.
10. Əjdər Ol, Canlı lətifələr, əhvalatlar, deyimlər. Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2015
11. Həbibbəyli, İ. Heydər Əliyev dövlətçilik təlimi və müasir dövr. – Naxçıvan: “Əcəmi” Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyi, 2013
12. Həbibbəyli, İ. Azərbaycanın qurtuluş zərurəti və Heydər Əliyevin böyük xilaskarlıq missiyası // Müstəqillik yollarında 25. – Bakı: Şərq-Qərb, 2016.
13. Həbibbəyli, İ., Əlişanoğlu, T., Əsgərli, Ə., Akimova, E., Bağırlı, A., Həsənova, L. Ədəbiyyatda Heydər Əliyev obrazı: tarixi gerçəklikdən ideala. – Bakı: Elm və təhsil, 2018.
14. Kərimli T., Quliyev V., Heydər Əliyev və klassik ədəbiyyat // Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı. – Bakı: Şərq-Qərb, 2009.
15. Qarayev, Y, Müstəqillik dövrünün milli öndəri // Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı. – Bakı: Elm, 1998.
16. Müstəqillik yollarında 25. – Bakı: Şərq-Qərb, 2016.
17. Nəbiyev, B. Heydər Əliyev haqqında etüdlər // Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı. – Bakı: Şərq-Qərb, 2009.
18. Nəbiyev, B. Heydər Əliyev haqqında etüdlər // Bəkir Nəbiyev, Seçilmiş əsərləri. 5 cildə, 4-cü cild. – Bakı: Çinar-Çap, 2009.
19. Nəbiyev, B., Qarayev, Y., Qasımlı, M., Quliyev, V. Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı. – Bakı: Elm, 1998.
20. Nəbiyev, B., Qarayev, Y., Qasımlı, M., Kərimli, T., Quliyev, V., Cabbarlı, N., Şəmsizadə, N. Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı. – Bakı: Şərq-Qərb, 2009.
21. Şəmsizadə, N. Heydər Əliyev və Azərbaycançılıq // Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı. – Bakı: Şərq-Qərb, 2009.

Исторический образ Гейдара Алиева в контексте литературы

Техран Алышаноглу

Член-корреспондент НАНА

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА

E-mail: tehran2006@yandex.ru

Резюме. В статье на основе литературного материала прослежен исторический образ великого лидера Гейдара Алиева в свете времени и современности, воплощения деталей его портрета в литературе. Гейдар Алиев и сегодня наш современник, его слово, дело, идеи и деятельность служат проводниками в нашей повседневной жизни, управляют нашим образом жизни, прокладывая ей дорогу. С его именем мы открываем будущее, превозносим наше национальное прошлое, определяем наше будущее. Гейдар Алиев основоположник современного азербайджанства, идеологии независимого Азербайджана, деятельный идеолог. Каждый гражданин Азербайджана идентифицирует, осмысливает себя, живёт и действует в свете этих убеждений, вписанных в Конституцию Азербайджана. Самые блестящие, передовые, грандиозные страницы истории Азербайджана XX века связаны с именем Гейдара Алиева.

Сегодня известно и то, что усиление интереса в литературе 1970–1980-е годов к национальному прошлому и исторической правде, создание монументальных образов исторических личностей, были вызваны исторической необходимостью времени, результатом проводимой в жизнь Гейдаром Алиевым продуманной литературно-культурной политики, обеспечении творческой атмосферы. В ряду, когда-либо заслуживших историческое значение и оценённых гигантских личностей, получивших широкое признание, сегодня занимает место образ самого Гейдара Алиева.

Ключевые слова: Великий лидер Гейдар Алиев, государственность Азербайджана, современное азербайджанство, символ современного Азербайджана, исторические личности, образ в литературе